

Władysław Berkowski
(Центральний державний архів
зарубіжної України)

**Wołyń w systemie celnym
Wielkiego Księstwa
Litewskiego i Korony Polskiej
(XVI – połowa XVII wieku)**

Historyczne podstawy rozwoju stosunków handlowych ziemi i województwa wołyńskiego warto analizować przez pryzmat systemu mytno/celnego Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony Polskiej. Jak zauważył swego czasu J. Baszanowski, w źródłach, a za tym i we współczesnych badaniach historii stosunków handlowych oraz historii rozwoju systemu mytnego, do określenia opłat handlowych dość często stosowane są dwa pojęcia: „clo” i „myto” – bez względu na to, czy były to opłaty od rodzaju towaru, czy od środka jego transportowania¹. Według St. Weymanna, termin „clo” odnosi się do opłat, które pobierano od środków handlowych (wozów, koni, komięg, sztuk) niezależnie od rodzaju i ilości towaru². Jednak wydaje się, że takie rozumienie nie w pełni odpowiada rzeczywistości, ponieważ jako „clo” już w źródłach z połowy XV – początku XVI

¹ J. Baszanowski, *Z dziejów handlu polskiego w XVI-XVIII wieku. Handel wolami*, Gdańsk 1977, s. 27. Do tego należy dodać, że w historiografii ukraińskiej nie rozróżnia się pojęć „clo”, „myto” oraz „opłaty handlowe”. Wszystkie te trzy terminy występują pod jedną nazwą: „myto”. Zob. С. В. Абросимова, *Документи Литовської метрики как источник по истории городов Украины первой половины XVI века*, Дис. канд. ист. наук: 07.00.09, Днепрпетровск 1988; О. Грушевський, *Митні камори*, Україна, Київ 1918, кн. 1/2, s. 21–31; В. Б. Чортний, *Україна і митна справа: історичний нарис*, Київ 2000, s. 37–38; О. В. Морозов, *Історія митної справи та митної політики в Україні (V ст. до н.е. – 1991 р.)*, Дніпропетровськ 2005, s. 80–82.

² S. Weymann, *Cła i drogi handlowe w Polsce piastowskiej*, Prace Komisji Historycznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, t. 13: 1938, z. 1, s. 3–5.

wieku określa się opłaty, podstawą pobrania których było opodatkowanie nie tylko wozów kupieckich podczas przekroczenia granicy państwa, a również towarów³. Potwierdzają to z jednej strony tzw. zestaw dokumentów do ceł i myt krzemienieckich do XVIII w.⁴ oraz taryfa celna z 1320 r., która zawiera informację, że we Włodzimierzu cło pobierano od konia lub wołu⁵, a z innej – ustawy o mytach w Wielkim Księstwie Litewskim z lat 1563, 1568–1573⁶. W ślad za J. Baszanowskim należy zaznaczyć, że pojęcie „cło” obejmuje różnego rodzaju opłaty graniczne (eksportowe – *evecta* albo importowe – *inducta*) oraz wewnętrzne, które kupiec wnosił do skarbu królewskiego lub wielkksiążęcego od każdego rodzaju towaru. Trzeba również dodać, że właśnie do początku XVI wieku podział na cło i myto miał charakter raczej formalny i wykrystalizował się dopiero w połowie tego stulecia. Ogólnie można stwierdzić, że na Wołyniu system induktywno-ewektywny i system mytny ustaliły się dopiero w końcu XVI – na początku XVII wieku.

Pojęcie „myto” natomiast obejmuje opłaty związane z przejściem przez oznaczone miejsce: grobelne, mostowe itp. – niezależnie od ilości i rodzaju towaru. Obok myta należy wyodrębnić jeszcze inne opłaty związane z wymianą towarową, określane ogólnie jako „opłaty handlowe”, w tym szczególnie opłaty za wynajem sklepu lub ławki, opłaty od towaru przywiezionego na targ i tym podobne.

Podstawą dla istnienia i rozwoju systemu celno-mytnego Wołynia była sieć państwowych i prywatnych komór i przykomorków.

Cła

Komory celne łączono przeważnie w większe kompleksy celne, obejmujące niekiedy kilka ziem i zatrudniające wiele dziesiątków pisarzy oraz

³ S. Kutrzeba, *Taryfy celne i polityka celna w Polsce od XIII do XV wieku*, Ekono-
mista, R. 2, t. 1: Warszawa 1902, z. 1, s. 189.

⁴ Archiwum Państwowe w Krakowie, Archiwum Sanguszków, Teki Rzymskie (da-
lej: APK, Astr.), teka XII, sygn. 79, k. 1–4.

⁵ S. Weymann, op. cit., s. 126.

⁶ *Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов, Высочайше учрежденною при киевском военном, подольском и волыньском генерал-
губернаторе*, т. I: Приложение: Уставы о мытах в Великом Княжестве Литовском, Киев 1845, s. 554–557, 558–561.

dozorców, służbę policyjną, której zadaniem było zwalczanie kupców uchylających się od płacenia cła i myta⁷. W latach czterdziestych XVII wieku Żyd lwowski Hirsz Jakubowicz, „celnik myt ruskich i wołyńskich”, zatrudniał licznych pisarzy i urzędników celnych, „którzy cła [...] na Wołyniu, na komorach i przykomorkach wybierają”, m.in. za towary, jakie kupcy moskiewscy przywozili do miast wołyńskich⁸. Z reguły przykomorki były położone na tranzytowych szlakach handlowych i podporządkowane komorom głównym. Państwowe komory i przykomorki celne podlegały bezpośrednio skarbowi.

Liczne komory państwowe, rozlokowane na granicach Wołynia, oraz przykomorki wewnątrz województwa dzierżawili przeważnie celnicy-finansiści żydowscy. Łącząc się w spółki obejmujące od trzech do siedmiu osób, otrzymywali cła główne oraz myta na dwa–trzy lata, przy czym czasem okres dzierżawy kilkakrotnie przedłużano. W latach 1486–1487 cło łuckie trzymali Żydzi Jeńko Głuchy, Jeńko Momotliwy, Szachno Pesachowicz i ich towarzysze⁹, w 1487 r. brat słynnego Szani Szachnowicza¹⁰ – Josko „z braćmi” i Żydami brzeskimi Jesiem i Abrachamem wydzierżawił komory celne we Włodzimierzu i Litowieżu¹¹, w 1489 r. myta i cła włodzimierskie trzymali Żydzi brzescy Jesio i Abram wspólnie z Żydami Jeśką z Hrubieszowa wraz z braćmi¹². Obejmując w dzierżawę cła, arendarze wpłacali gotówką sumy pieniężne przewidziane w kontraktach. W 1520 r. Żyd z Brześcia Michel Ezofowicz miał dać 300 kop groszy litewskich gotówką za dzierżawę komory woskowej i solnej w Łucku i Włodzimierzu¹³.

⁷ M. Horn, *Żydzi i mieszczenie na służbie królów polskich i wielkich książąt litewskich w latach 1386–1506. Bankierzy i celnicy*, Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce (dalej: BŻIH), 1985, nr 3/4, s. 10.

⁸ M. Horn, *Stan i potrzeby badań nad stosunkami żydowsko-ukraińskimi w dawnej Rzeczypospolitej i podstawa źródłowa do tego zagadnienia*, BŻIH, 2000, nr 4, s. 468.

⁹ *Документы и регесты к истории Литовских евреев из актовых книг: метрики литовской, виленского центрального архива и некоторых печатных изданий*, собр. С. А. Бершадский (dalej: Dokumenty i regesty), Санкт Петербург 1882, t. 1, nr 9, s. 38; nr 15, s. 43–44.

¹⁰ Szania Szachnowicz i Jakub Słomkowiec w 1. poł. XV w. dzierżawili myta i cła łuckie i włodzimierskie. *Архив Юго-Западной России, издаваемый временною комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском, Подольском и Волыньском генерал-губернаторе*, Киев 1869, t. 1, nr 32.

¹¹ Dokumenty i regesty, t. 1, nr 21, s. 48–49.

¹² Ibidem, s. 48.

¹³ „Наять оны съ тыхъ коморъ въ кажды годъ Намъ давати по триста копъ гроши готовицкою” – Dokumenty i regesty, t. 1, nr 70, s. 99.

W XV wieku na Wołyniu w dzierżawie żydowskiej znajdowały się komory celne i myta w Litowieżu, Łucku, Włodzimierzu, Zviahlu i innych miejscowościach. Na krótko sytuację tę zmieniło wypędzenie Żydów w 1495 roku z całego obszaru Wielkiego Księstwa. Od tego momentu na Wołyniu większą rolę w działalności cel i myt zaczęli odgrywać mieszczanie, do których po 1503 r. dołączyli powracający z wygnania Żydzi. W latach 1505–1507 myto i komorę w Łucku wspólnie dzierżawili Nikol Prokopowicz i Żyd Szamak Danilowicz¹⁴, w okresie do 1568 r. komorę krzemieniecką trzymali niejaki Aleksij Bilecki i Żyd Jakub Siłowicz¹⁵.

Dominacja Żydów w służbie celnej sprawiała, że problem dzierżawy cel i myt przez członków tej społeczności był dość często podejmowany na wysokich szczeblach władzy. Wystąpienia przedstawicieli wołyńskiej szlachty i bogatszego mieszczaństwa, żądających zupełnego odsunięcia Żydów od arendy cel doprowadziły do wyeliminowania nacji żydowskiej z działalności komór celnych w latach 1530–1540. Pojawili się oni na Wołyniu ponownie dopiero za panowania Zygmunta Augusta, w latach sześćdziesiątych XVI wieku. Na przykład do 1560 r. myta i cła włodzimierskie dzierżawił szlachetny Piotr Semaszko, po nim zaś przeszły one w ręce miejscowego Żyda Moszeja Agronowicza i trzech krzemienieckich – Jakuba Eśkowicza, Jakuba Dawidowicza i Chwedi¹⁶. Problem opanowania cel przez Żydów był aktualny i w następnym okresie, szczególnie zaś po przyłączeniu Wołynia do Korony i wprowadzeniu tu prawa koronnego¹⁷.

¹⁴ Ibidem, nr 46, s. 69.

¹⁵ Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy w Kijowie (dalej: CPAH), f. 25, Łucki grodzki sąd, sygn. 11, k. 138v; *Торги́вля на Україні XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянщина*, упор. В. М. Кравченко, Н. М. Яковенко (dalej: Torgiwlia na Ukraini), Київ 1990, nr 100, s. 131 – z tego dokumentu wynika, że Jakub Siłowicz dzierżawił myto zamkowe co najmniej do stycznia 1569 r.

¹⁶ Rosyjskie Archiwum Państwowe Akt Dawnych w Moskwie (dalej: RAPAD), f. 389, Metryka Litewska, sygn. 37, k. 495v; APK, Astr., teka IX, sygn. 10, k. 1.

¹⁷ W 1538 r. została ogłoszona konstytucja „de Judaeis”, w której m.in. zakazano Żydom dzierżawić cła, wprowadzono ograniczenia handlowe i zabroniono „targów i kupiectwa” na wsi. Konstytucje z 1562 i 1565 r. potwierdziły zakaz dzierżawy cel i podatków. Według uchwały sejmowej z 1588 r. do ludności żydowskiej stosował się następnny zakaz – „Żydowie nie mają zakupować towarów y żywności, uprzedzając w tym chrześcian, y zachodząc przed miasta dla skupowania, oprócz jarmarków głównych: a to pod straceniem onego towaru y żywności, za dowodem” – *Volumina Legum. Przedruk zbiornu praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782*, wyd. J. Ohryzko (dalej: VL), t. II, Petersburg 1859, s. 269; M. Horn, *Żydzi i mieszczanie w służbie celnej Zygmunta Starego i Zygmunta Augusta*, BŻIII, 1987, nr 1, s. 18; A. Leszczyński, *Sytuacja prawna Żydów ziemi bielskiej od końca XV w. do 1795 r.*, BŻIII, 1975, nr 4, s. 26–27.

Na terytorium całej Korony, zgodnie z konstytucjami z lat 1520, 1532, 1538, 1563–1565, Żydzi pozbawieni byli prawa dzierżawienia cła¹⁸.

Warto wyjaśnić, że do obowiązków celnika należało nie tylko sprawowanie nadzoru nad działalnością podległych mu komór celnych w miastach wołyńskich i walka z przemytnikami, ale też pełnienie funkcji agenta finansowego wielkiego księcia lub króla, zajmowanie się dostawą towarów dla dworu władcy. Dość często celnicy mieli pokrywać z dochodów z komór długi królewskie. Taka sytuacja wystąpiła w 1509 r., kiedy wierzycielowi Zygmunta Starego Abrahamowi Ezofowiczowi pozwolono, między innymi, odebrać po 1000 zł z dochodów komór woskowych w Łucku i Włodzimierzu¹⁹. W roku 1521 arendarz komór łuckiej i włodzimierskiej Michel Szpis wydał „za rozkazaniem” pisarza WKL Pawła Naruszewicza 200 kop lit. groszy²⁰.

Kupcy wjeżdżający w granice ziemi zobowiązani byli zarejestrować się w pierwszej komorze celnej na swym szlaku. Urzędnicy celni po obejrzeniu i rejestracji towarów wpisywali kupca do specjalnej księgi rejestracyjnej. Tylko na podstawie tego wpisu pobierane było cło, zgodnie z taryfami i instrukcjami zatwierdzonymi przez sejm. Z tego względu na uwagę zasługują najpełniejsze dla badanego okresu instrukcje dotyczące pobierania cła, ze wskazaniem stawek na różne towary wwożone na tereny wołyńskie: z roku 1569 (dla komory krzemienieckiej), 1563 i 1573 (dla komory łuckiej)²¹. W instrukcjach tych odnotowano informacje o pobraniu cła i myta od 126 rodzajów towarów, głównie przeznaczonych dla wyższych warstw społecznych.

Formalnie, według konstytucji i postanowień, kupiec, który opłacił cło w jednej z komór krajowych i otrzymał odpowiedni kwit w innych komorach, czyli przykomorkach, nie powinien ponosić żadnych innych opłat. W rzeczywistości było inaczej, o czym świadczą liczne skargi kupców i ich klientów. O powtórne pobranie myta w łuckiej i krzemienieckiej komorze mytniej od kupców, którzy zapłacili go mytnikom zaslawskim,

¹⁸ „aby każdy w województwie swym, żadnemu żydowi żup, cel, y naymow trzymać nie dopuszczal żadnych [...] pod winą sta grzywien” – VL, t. II, s. 20, 51–52; A. Kraushar, *Żydzi w Polsce*, Warszawa 1866, t. II, s. 151.

¹⁹ M. Horn, *Chrześcijańscy i żydowscy wierzyciele i bankierzy Zygmunta Starego i Zygmunta Augusta*, BŻIII, 1986, nr 3/4, s. 7; A. Leszczyński, *Żydzi dzierżawcy ziemi bielskiej od 1487 do 1795 r.*, BŻIII, 1979, nr 3, s. 53.

²⁰ *Lietuvos Metrika*, kn. 11 (1518–1523), Vilnius 1997, s. 94, nr 92.

²¹ *Ibidem*, s. XLV.

został oskarżony przez ks. Anastazję Zasławską celnik wołyński Iwan Borzobohaty²². W roku 1612 z podobną skargą na czasowego mytnika Wasylia Małyńskiego wystąpił przed grodzkim sądem łuckim Janusz Ostrogski, kasztelan krakowski²³. Spław towarów obciążał jeszcze coroczny podatek wodny, po uiszczeniu którego kupiec otrzymywał kwit z zezwoleniem na bezmytny przewóz towarów w danym roku.

W badanym okresie (XVI – połowa XVII w.) na Wołyniu obowiązywały następujące rodzaje opłat celnych: cło stare, zwykłe, lądowe i wodne.

Zbadane źródła odnotowują niejednokrotnie istnienie tzw. cła starego albo domowego, które, mimo zastąpienia go w 1507 roku przez tzw. cło nowe, pobierano aż do końca wieku XVI. Cłem tym obciążone były towary zarówno wywożone za granicę, jak i znajdujące się w obiegu wewnętrznym.

Oprócz „cła starego”, jak informuje większość szesnastowiecznych lustracji, równocześnie pobierano cła na rzecz różnego rodzaju urzędników ziemskich i grodzkich, osób stanu duchownego, którzy dostawali takie uprawnienia w dzierzawę. Na przykład, z części cła łuckiego w roku 1609 na korzyść kościoła w Łucku miało być zapłacone 90 zł²⁴. Czasem obciążenia finansowe stawały się wręcz zagrożeniem dla kupiectwa, szczególnie kiedy w jednej miejscowości urzędnicy pobierali po kilka opłat od towarów i karawan kupieckich, niezależnie od różnych opłat miejskich²⁵.

Od „starego” cła, odpowiednio do postanowień sejmowych, uwalniano szlachtę i duchowieństwo, z tym uzasadnieniem, że przedstawiciele tych warstw społecznych nie zajmowali się handlem, a tylko sprzedawali produkty z własnych majątków. Szlachta otrzymała ten przywilej jeszcze w roku 1496, w 1504 roku objęto nim duchowieństwo, jednak na Wołyniu stosowano go dopiero po roku 1550.

„Cło nowe” od momentu jego wprowadzenia na sejmie krakowskim w 1507 roku miało charakter opłaty induktywnej. Interesujące, że wbrew postanowieniu tego sejmu, zobowiązującym do uiszczania cła wszystkie stany państwa, faktycznie zwolnione od tej opłaty były towary z latyfundiów magnackich przyłączonego Wołynia, domagających się licznych

²² APK, Astr., teka III, sygn. 19, k. 1.

²³ Lwowska Biblioteka Naukowa NAN Ukrainy im. W. Stefanyka, f. 5, „Ossolińscy”, sygn. II/1924, k. 269.

²⁴ APK, Astr., teka XXVII, sygn. 103, k. 1.

²⁵ J. Baszanowski, op. cit., s. 28–29.

przywilejów. Co więcej, pod naciskiem szlachty i duchowieństwa w konstytucji z roku 1550 od opłaty nie tylko cła wodnego, ale i lądowego nowego zwolniony był „stan rycerski i duchowny, i ich poddani”, którzy „ceł żadnych, ani myt wodnych, targowych, pomiernych [...] płacić winni nie są”²⁶. W 1559 roku uchwałą sejmu wileńskiego postanowieniem tym objęto Wielkie Księstwo Litewskie, czyli także ziemię wołyńską²⁷.

Podsumowując nie można nie zgodzić się z tezą R. Rybarskiego, że cła od połowy XVI wieku stanowiły minimalne obciążenie, tym bardziej że wiele miast na Wołyniu korzystało z różnych zwolnień celnych²⁸.

Myta

Ważnym elementem rozwoju stosunków rynkowych ziemi i województwa wołyńskiego było istnienie różnego rodzaju myt. Inwentarze miasteczek, które są podstawowym źródłem w badaniu tych obciążeń, z reguły wspominają o opłatach mytnych, przeważnie jednak nie wyodrębniają ich z ogólnej sumy dochodów objętych arendą. W roku 1637 w inwentarzu miasteczka Sławutyna myta włączono do ogólnej arendy dochodów miejskich, bez wyszczególnienia rodzajów tych opłat²⁹. Podobnie jest w spisach majątności wołyńskiej szlachty, np. w odniesieniu do podolskich dóbr ks. Janusza Ostrogi (1614–1615) – w inwentarzach Zasławia (1636), Szepetówki (1643), klucza międzyrzeckiego (1643)³⁰. Myt nie wpisywano również do inwentarzy, gdy stanowiły one część dochodu administracji.

Myta jako środek łatwego zwiększenia dochodów właścicieli osad cieszyły się znacznym zainteresowaniem szlachty, wprowadzającej nowe pobory mytne na szlakach handlowych. Opierając się na dawnym prawie ruskim książęta i szlachta wołyńska starała się budować w granicach

²⁶ VL, t. II, s. 6.

²⁷ Н. А. Максимейко, *Сеймы литовско-русского государства до Люблинской унии 1569 г.*, Харьков 1902, s. 137.

²⁸ R. Rybarski, *Handel i polityka handlowa Polski w XVI stuleciu*, Warszawa 1958, t. 1, s. 302.

²⁹ APK, AS Rękopisy (dalej: ASrkps), sygn. 64/13.

³⁰ *Описи Острозького двору первой половины XVI – первой половины XVII ст.*, упр. В. Атаманенко, *Історичні джерела*, т. I: Острозь 2004, s. 360; APK, ASrkps, sygn. 64/12–13; *ibidem*, sygn. 127.

swych majątności wiele mostów, grobel, różnego rodzaju gaci, za przejazd którymi pobierano myto. Należy zaznaczyć, że liczba prywatnych komór mytnych była o wiele większa, niżeli to uda się określić na podstawie fragmentarycznych danych ze źródeł szesnasto- i siedemnastowiecznych. Również praktycznie nie jest możliwe ustalenie chwili pojawienia prywatnej komory mytnej albo jej zamknięcia, ponieważ w źródłach zachowały się tylko przypadkowe i sporadyczne wiadomości o działalności tych punktów.

Gęstość komór prywatnych niejednokrotnie powodowała skargi ze strony kupców, a następnie odpowiednie postanowienia władz państwowych. W połowie XVI wieku mieszczanie i kupcy z Włodzimierza skarżyli się, że książęta i panowie w wielu miejscowościach pobierają różne nowe opłaty: „w wielu miejscach, po miasteczkach i majątnościach swych, targi i myta nowe niezwyčajne pozaprowadzali, i od nich je pobierają, i za to ich hamują i grabią [...] przez co oni zginęli i ku wielkiemu zniszczeniu przyszli, a insi z nich mnodzy kupiectwo swe porzucili, w czym nie tylko im poddanym, lecz królowi szkoda się dzieje”³¹. Po otrzymaniu skargi mieszczan i kupców pińskich – „вснхъ мейанъ и жидовъ, купцовъ места нашего Пинского” król Zygmunt zwrócił się do wszystkich obywateli wołyńskich – „всакого станиу людем обивателем земли Волинское” nakazując im nie czynić przeszkód w prowadzeniu handlu – „безправныхъ заборовъ и гамована товаровъ”³². Już w końcu XV wieku mieszczanie łucy oraz szlachta wielokrotnie wskazywali na narzucanie nowych, niezgodnych z prawem myt w około czterdziestu miastach i wsiach wołyńskich³³. W 1577 roku przeciwko arendarzowi mstyszyńskiemu księcia Michała Czartoryskiego wystąpił władyka łucki Iona Borzobogaty-Krasieński, skarżąc się na bezprawne pobranie myta z ośmiu wozów żyta przejeżdżających przez wieś Mstyszyn³⁴.

³¹ *Źródła dziejowe*, t. VI: *Rewizja zamków ziemi wołyńskiej w połowie XVI wieku*, wyd. A. Jabłonowski, Warszawa 1877, s. XV.

³² CPAH, f. 25, sygn. 24, k. 71v–73.

³³ Gnidawa, Włodzimierz, Chotiaczów, Szeplia, Wrnjkowcy, Połonnc, Nicświecz, Pusto, Zołoczów, Smyków, Buremel, Peremył, Woroszcyczyn, Koblin, Gołosów, Mirogoszcza, Raczyn, Niegrebli, Kołodnia, Woniastyczyn, Krasnc, Kniagynin, Wołkowyyi, Kozin, Berezcy, Lieszczi, Milecza, Werba, Curków, Golecza, Werchów, Kunin, Wołorz, Molin, Mytelnc, Żuków, Równe, Gorbaków, Korzec, Moszczenicca, Stiepań. *Акты Литовской ментрику*, собр. Ф. И. Леонтович, т. I, Варшана 1896, вып. I (1413–1498), s. 8, nr 13.

³⁴ CPAH, f. 25, sygn. 17, k. 380v.

Omawiane zjawisko odzwierciedlają statuty litewskie. W rozdziale pierwszym statutu z roku 1529 w artykule 21 („ХТО БЫ НОВЫЕ МЫТА УСТАВЛАА”) zakazywano wprowadzania nowych myt na drogach, w miastach, na mostach i groblach, na rzekach i na targach w majątnościach szlacheckich, oprócz tych, które były ustanowione przez wielkich książąt litewskich. Przekroczenie tego zakazu groziło konfiskatą majątku na korzyść wielkiego księcia³⁵. Analogiczny zakaz wpisano również do Drugiego, tzw. wołyńskiego statutu litewskiego z roku 1566, gdzie w artykule 25 („О МЫТЕХ НОВЫХ”) zwracano uwagę na obowiązek naprawy szlaków ze strony pobierających myto³⁶. Podobne postanowienie włączono do Trzeciego statutu z 1588 roku.

Opierając się na definicji myta rozumianego jako „opłata za przejazd przez mosty, groble, rogatki, przewóz promem, pobierana także od osób idących pieszo”, można wydzielić na Wołyniu następujące rodzaje tych opłat:

a. Myto targowe (*ius fori, tributum in foro, торгове мито, грош торговли*). Była to opłata na korzyść starosty lub właściciela miasta ponoszona za każdy przywieziony towar, która nie wymagała osobnego przywileju. Jej wysokość określał właściciel w zależności od lokalnych zwyczajów³⁷. Za A. Gruszeckim możemy tu wyodrębnić myto od kupców obcych i z innych miast Wołynia pobierane w wielkich miastach oraz tzw. *торгове пенязи* – myto targowe brane od ludzi miejscowych zajmujących się handlem³⁸. Myto targowe obowiązywało na początku XVI wieku we Włodzimierzu³⁹. W roku 1581 poborca wołyński Michał Liniewski zapisał w luckich księgach grodzkich, że zgodnie z po-

³⁵ Statuty Welykogo kniazivstva Lytowskogo, t. I: Statut Welykogo kniazivstva Lytowskogo 1529 roku, Odesa 2002, s. 59; S. Alexandrowicz, Miasteczka Bialorusi i Litwy jako ośrodki handlu w XVI i w I połowie XVII wieku, Rocznik Białostocki, t. I: 1961, s. 77.

³⁶ „Дороги маюць быти погаочныи и положены не к у кривде людем переерждкам, але што могуць быти напросей и так, акты были направианы, жекты з возы таджкани уезде безпечныи переезд был” – Statuty WKL, t. II: Statut Welykogo kniazivstva Lytowskogo 1566 roku, Odesa 2003, s. 59–60.

³⁷ W Krzemieńcu, Lucku i Włodzimierzu wysokość opłat targowych ustalana była przez wojewodę lub starostę, natomiast w miastach prywatnych określał ją sam właściciel albo upoważniony przez niego przedstawiciel administracji dóbr. S. Alexandrowicz, op. cit., s. 79.

³⁸ А. С. Грушевский, Города В. Княжества Литовского в XII–XVI вв. Старина и борьба за старину, Киев 1918, s. 128.

³⁹ RAPAD, Metryka Litewska, sygn. 14, k. 286v.

stanowieniem sejmowym zaczyna pobierać targowe od kupców i ich towarów⁴⁰.

b. Myto mostowe (*theloneum pontale*, *мостове*).

c. Myto grobelne (*gatne*, *theloneum aggerrale*, *гребельне*).

Dwa ostatnie rodzaje myta pobierano od przejazdu przez most miejski, za wjazd do miasta, za prawo przepędzenia bydła przez miasto albo jego terytorium. Trzeba zaznaczyć, że myta grobelne i mostowe pobierano nie od towaru, a od rodzaju środka transportowego. Na przykład w przywileju z roku 1613 archimandrycie żydyczyńskiemu Gedeonowi Bałabanowi zezwolono pobierać myto grobelne od wozów i od pieszych: *од воза накладеного* – 2 grosze polskie, *од воза одним конем* – 1 grosz, *од пешего* – 2 denary (*pieniazi*)⁴¹. Czasem grobelne i mostowe nadawano w przywilejach w celu utrzymania w dobrym stanie dróg, mostów, grobel. W 1600 roku mieszczenie łucy uzyskali przywilej na pobieranie myta mostowego na rzecz miasta, z obowiązkiem utrzymania szlaków w dobrym stanie, z przepraw przez mosty na rzekach Styr, Styrzec i Gluszec od przybywających na targi i jarmarki⁴².

Według rewizji z 1545 roku na Wołyniu myto pobierano w pięćdziesięciu siedmiu miejscowościach, oprócz ziem gospodarskich (wielkopsiążących) i majątności książąt Ostrogskich i Słuckich⁴³. Arendowali te myta z reguły Żydzi. Na dwudziestu trzech ustalonych przez nas arendarzy myta we Włodzimierzu tylko trzech było chrześcijanami – Piotr Siemaszko (który arendował do 1560 r. myta miejskie)⁴⁴, niejaki Pylyp, mieszczanin włodzimierski (arendował w 1569 r. myto drewnie)⁴⁵ oraz Lawrin Drewiński (arendował myta miejskie w 1602 r.)⁴⁶. W miastach prywatnych do obowiązków mytników należała dostawa towarów dla właścicieli. Na przykład w latach 1604–1609 dostarczaniem towarów dla dworu ks. Koreckiej i arendą myt koreckich zajmował się Żyd Zemellia⁴⁷.

⁴⁰ CPAH, f. 25, sygn. 25, k. 134; VL, t. II, s. 212–219.

⁴¹ CPAH, f. 2071, Żydyczyński klasztor męski, sygn. 271, k. 1.

⁴² O. Olejnik, *Struktura planu nowożytnego Łucka jako rezultat współistnienia gmin religijno-narodowych*, Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, t. XXI, z. 2, s. 116.

⁴³ М. Ф. Довнар-Запольский, *Государственное хозяйство Великого княжества Литовского при Ягеллонгах*, Киев 1901, t. I, s. 412.

⁴⁴ RAPAD, f. 389, sygn. 37, k. 495v.

⁴⁵ CPAH, f. 28, Włodzimierski grodzki sąd, sygn. 4, k. 45.

⁴⁶ Ibidem, sygn. 34, k. 179.

⁴⁷ APK, ASrkps, sygn. 66, k. 1–4.

Zwolnienia od cel i myt

Badając rozwój myt oraz cel na Wołyniu, należy również uwzględnić zwolnienia od tych opłat. Czasem kupcom przywilejami specjalnymi albo libertacjami zezwalano na bezmytne przewiezienie pewnych ilości towaru. Na podstawie listów i przywilejów bezmytnych⁴⁸ można wydzielić dwa podstawowe typy zwolnień: terytorialne i indywidualne. Do pierwszych należą przywileje nadawane miasteczkom lub wsiom. W połowie XVI wieku po dwa zwolnienia od opłaty cła uzyskały miasta Włodzimierz, Krzemieniec i Łuck. Już w roku 1572 na przywileje tych i innych miast wołyńskich skarżyli się mieszczanie z Połocka: „nie mało ubyło za wolnościami wołyńskimi [...] za unią i uprzywilejowaniem miast z sejmu lubelskiego 1569 r.” i w rezultacie miasto Połock zbiedniało⁴⁹.

Te i podobne zwolnienia ograniczone były tylko do pewnych komór albo do pewnej określonej ilości towarów, jakie było można transportować bezmytnie. W pierwszym z nadanych Krzemieńcowi przywilejów bezmytnych zwolniono od opłaty cła wszystkich Żydów krzemienieckich (1570 r.), drugim przywilejem wszyscy mieszczanie krzemienieccy uzyskali prawo wolnego handlu bydłem w granicach Rzeczypospolitej⁵⁰, przy czym prawo to było ograniczone liczbą sprzedanego bydła – do tysiąca głów rocznie. W roku 1589 król Zygmunt III potwierdził ten przywilej, jednak limit bezmytnego handlu bydłem został obniżony do sześciuset głów⁵¹.

Popularne na Wołyniu były przywileje mytne ograniczone terytorialnie. Wydawano je z reguły na prośbę właściciela osady w celu odbudowy gospodarki miasta czy miasteczka po pożodze lub zniszczeniu przez nieprzyjaciela (najczęściej Tatarów), przy znacznych wydatkach finansowych na potrzeby obronne (budownictwo murów i innych fortyfikacji). Takie swobody mytne w zależności od rozmiarów szkody nadawane były na

⁴⁸ Np. „Нижелю Шинцы крпццу лист безмытны на прощяне мѣди и товару...” – *Lietuvos Metrika*, kn.4 (1522–1530), Vilnius 1997, nr 72, s. 90.

⁴⁹ R. Rybarski, op. cit., t. II, s. 20. Na podobne przywileje skarżą się w 1577 r. celnicy wołyńscy Ezof Krasny i Ezof Czech, co prawda odnośnie do kupców kijowskich, którzy uchylają się od opłaty cła, powołując się na darowane im przez władców wolności (CPAH, f. 25, sygn. 17, k. 359). Np. przywilejem z 29 VIII 1577 r. król Stefan Batory potwierdził mieszczanom kijowskim zwolnienie od cła woskowego i solnego oraz różnych myt (CPAH, f. 25, sygn. 17, k. 584–584v).

⁵⁰ APK, Astr., teka XII, sygn. 19, k. 1.

⁵¹ Źródła dziejowe, t. V: *Lustracje królewskiej ziem ruskich Wołynia, Podola i Ukrainy z pierwszej połowy XVII wieku*, wyd. A. Jabłonowski, Warszawa 1877, s. 173–174.

cztery do dwunastu lat⁵². Handlowe przywileje terytorialne ograniczone czasowo nadawane były także nowo lokowanym osadom⁵³.

Odrębną kategorię terytorialnych przywilejów mytnych stanowiły rzadko stosowane zwolnienia obejmujące znacznie większe obszary, np. kilka miasteczek z przyległymi wsiami. Przykładem mogą tu służyć: zwolnienie od opłaty myta z roku 1570 nadane poddanym książąt Ostrogskich po napadach tatarskich – *шкодливѣхъ*⁵⁴, zezwolenie z roku 1521 na bezmytny przewóz soli z województwa ruskiego do wołyńskiego i dalej na sprzedaż, całkowite zwolnienie mieszczan i Żydów z majątności Ostrogskich od wszelkich myt w granicach Rzeczypospolitej z roku 1570⁵⁵, przywilej z 6 lutego 1571 r. zwalniający mieszczan i Żydów lubomlskich od opłaty myta mostowego i grobelnego zarówno w Koronie, jak i „w ziemi Kijowskiej i Wołyńskiej”⁵⁶.

Najliczniejszą grupę wśród wszystkich zwolnień mytnych stanowią przywileje indywidualne nadane przez władzę wielkoksiążęcą albo królewską kupcom, czyli mieszczanom ze względu na ich zasługi. Informacja o pierwszych przywilejach mytnych pojawia się w źródłach już na początku XVI wieku. W 1509 roku król Zygmunt I zezwolił kupcom – Żydom łuckim Myszkowi Polczkowiczowi, Nisanowi, Abramowi i Mordaszowi przewozić bezmytnie wosk w ciągu dwóch lat. Ten sam przywilej gwarantował handel bezmytny także dwóm kupcom z Włodzimierza – Fedkowi Ludowiczowi i Mańkowi⁵⁷.

Nie były rzadkością zwolnienia indywidualne i w czasach późniejszych. Na przykład w 1562 r. od opłaty myta łuckiego w ciągu jednego roku zwolniony był kupiec łucki Batko Misanowicz⁵⁸. W roku 1577, według listu dworzanina królewskiego Stanisława Graewskiego, od opłaty myta były uwolnione towary przywożone na targi w Łucku przez jego sługi⁵⁹.

⁵² J. Baszanowski, op. cit., s. 30.

⁵³ APK, ASrkps, sygn. 64/13, k. 55.

⁵⁴ Archiwum Państwowe w Lublinie, Księgi Grodzkie Lubelskie, Relacje, Manifestacje, Oblaty, sygn. 39, k. 35v–37.

⁵⁵ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. Bernardyńskiego we Lwowie*, t. X, wyd. X. Liski, O. Pietruski, Lwów 1884, s. 103.

⁵⁶ CPAH, f. 25, sygn. 17, k. 435v–438.

⁵⁷ *Русско-еврейский архив. Документы и материалы для истории евреев в России*, изд. С. А. Бершадский, Санкт Петербург 1903, т. 3 (1364–1568), nr 65, s. 91.

⁵⁸ APK, Astr., teka IX, sygn. 48, k. 1.

⁵⁹ CPAH, f. 25, sygn. 17, k. 362.

Oplaty handlowe

Obok systemu myt i ceł bardzo ważnym elementem wymiany towarowej były różnego rodzaju opłaty handlowe. Współczesna badaczka ukraińska S. Abrosymowa, opierając się na dokumentach Metryki litewskiej⁶⁰, dowodzi występowania na Wołyniu takich rodzajów opłat, jak:

a. Myto jarmarkowe („podatek jarmarkowy”) – opłata pobierana od kupców uczestniczących w jarmarku. Dość często w literaturze historycznej pojęcia „myto targowe” i „торгове пенязи” identyfikuje się z mytem jarmarkowym. Historyk lwowski A. Zajec, charakteryzując instytucję wójtowską w miastach Wołynia w okresie od XVI do połowy XVII wieku, termin „podatek jarmarkowy” definiuje jako „sumy pieniężne od kupców przyjeżdżających z towarem do miasta”⁶¹. Autor ten nie wyjaśnił jednak, że myto jarmarkowe (podatek jarmarkowy) pobierano od wszystkich kupców wyłącznie podczas jarmarków, a we wszystkie inne dni obowiązywały mniejsze opłaty „targowe”⁶². Na przykład w 1622 r. myto jarmarkowe w Ostrogu pobierane od kupców żydowskich wynosiło „po talerze bitym, po funcie pieprzu i po łucie szafranu”, w tym samym czasie targowe zwykle opłacane było tylko pieniędzmi⁶³.

b. Wagowe (ważne, помірне, варове) – opłata za korzystanie z wagi miejskiej, pobierana również od każdego sprzedanego towaru; z czasem narzucano ją również kupującym⁶⁴.

c. Kwitowe (квитове) i обвєстка – rodzaje myta pobierane od kupców obcych, z innych miast, a także od każdego kupca nowo przybyłego do miasta.

⁶⁰ С. В. Абросимова, *Документи*, s. 119.

⁶¹ А. Заяць, *Інститут в'їтвіства в містах Волині XVI – першої половини XVII ст.*, [in:] *Центральна і Східна Європа в XVI–XVIII століттях і питання соціально-економічної та політичної історії*, Львів 1998, s. 106.

⁶² Wydaje się, że takie rozumienie wiąże się z obecnością w języku ukraińskim, podobnie jak w językach rosyjskim i białoruskim, w przeciwieństwie do polskiego, tylko jednego terminu – „торгове” na oznaczenie dwóch różnych pojęć – „handlowe” i „targowe”.

⁶³ *Akta kościoła farnego ostrogskiego od 1622 r. co ważniejsze*, *Rocznik Wołyński*, t. III: 1934, s. 205.

⁶⁴ S. Alexandrowicz, op. cit., s. 79, umieszcza tu także myta tzw. pobeczne – opłaty od miary (beczki) sprzedawanego zboża i soli.

d. Mięsne – opłata od sprzedawanych tuszy bydła i mięsa w ogóle⁶⁵. Na przykład w Ostrogu w 1620 r. pobierano łopatkę od mięsa, „które z siół przywożą”⁶⁶.

e. Spaszne (спашнє) – myto od bydła przyprowadzonego na targ, czyli jarmark miejski, które przez pewien czas wypasano na pastwiskach miejskich.

f. Nadzwyczajne – myto pobierane podczas pewnych wydarzeń (np. wojny). W roku 1561 np. w specjalnym liście skierowanym do Krzemieńca, Łucka i Włodzimierza – „до князя старосты, воевод и мещанъ люцкыхъ и кремчанецкыхъ, и володимерскихъ” – informowano o wprowadzeniu myta nadzwyczajnego dla potrzeb wojskowych od towarów i kupców⁶⁷, przy czym wymieniono 85 rodzajów towarów, za które należało brać myto podwyższone⁶⁸. Co ciekawe, tym samym rozporządzeniem zezwolono kupcom na wolny wywóz towarów leśnych do Gdańska lub Królewca, z pominięciem komór celnych⁶⁹.

g. Inne – do tej ostatniej grupy można zaliczyć opłaty od pewnych rodzajów towarów. Na przykład w 1617 r. król Zygmunt III Waza nadał miastu Łuck przywilej na pobieranie myta od handlu sianem, smolą i dziegiem pod ratuszem⁷⁰. W 1569 r. we Włodzimierzcu tutejszy mieszczanin Pylyp dzierżawił myto drzewne⁷¹.

⁶⁵ Niekiedy nazywano go targowym, *ibidem*, s. 80.

⁶⁶ *Описи Острожчинис*, s. 192.

⁶⁷ „многие обыватели паньствъ нашихъ и прибылые люди немалые пожитки с паньства выносить а вьхованье и вьживенье маюг в том отчизномъ паньстве нашомъ Великомъ Князстве Литовскомъ перемешкиваючи а ничимъ до службы земское не прикадаютъ са, которие кгда бы владуть повинности своее и Статуту правъ земскихъ служити Речи Посполитой обернень мусели бы купецкие люди гандалев а инши зъ становъ меньшихъ домты и маетности свои позоставити на тотъ часъ и вьживенья а обештыа своег нехати, а кгда ж за обороною нашою гедрьскою Речи Посполитое вонски нашими народу шлахетского убеженочны, кождын в том воальности уживаель владуть своего поволанья, прото видело са намъ и Паномъ Радамы нашимъ на тую тепершнюю потребу Речи Посполитое и къ обороне земель Ифлянтское, покола вонска стоитъ, на вехъ таковыхъ, которын неповинныи конны службы, певныи платъ установити в местехъ и при коморахъ мытинныхъ нашихъ гедрьскихъ [...] а такъ каждого году кудутъ вьбирати и отдавати [...] покола вонна са упоконты” – *Lituvos Metrika*, kn. 564 (1558–1563), Vilnius 1996, nr 74, s. 83.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 85–86.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 85.

⁷⁰ O. Olejnik, *op. cit.*, s. 116.

⁷¹ Torgiwlia na Ukraini, nr 104, s. 135.

Do powyższego spisu należy dodać jeszcze takie specyficzne opłaty, jak promyto (промито – w istocie grzywna za niezapłacenie myta w komorze) i różne myta miejscowe, a zwłaszcza myta występujące w niektórych miejscowościach „od dawna”, które trudno zaklasyfikować⁷². Jako przykład można wskazać tu tzw. danilowszczyznę – myto bez dokładnie określonych w źródłach funkcji, jakie pobierano w ciągu XVI wieku w Łucku na korzyść książąt Zasławskich⁷³.

Na ogół myta, obok istniejącego systemu celnego, były nadzwyczaj uciążliwe dla kupców, szczególnie ze względu na ich różnorodność. Średnia opłata za myta grobelne, mostowe, wagowe itd. stanowiła w badanym okresie do 16% kosztów własnych towaru⁷⁴. Przy tym zaznaczyć trzeba, że standardowa stawka opłat mytnych od połowy wieku XVI wciąż rosła. O ile w roku 1577 suma opłat mytnych wynosiła średnio 2–2,5 groszy litewskich z 1 kopy, o tyle w roku 1643 sięgnęła 4–4,5 groszy, a ogólne rozmiary stawki mytnej wzrosły od 4,2 do 6,6%⁷⁵. Podstawą wyznaczenia wysokości stawki mytnej było dążenie strony państwowej do przejścia z każdej kopy groszy, czyli z każdego złotego w kosztorysie kupieckim pewnej określonej kwoty pieniężnej. Co prawda, zdaniem A. Mączaka, tylko 3,5% wydatków kupców stanowiły opłaty celne, a wszystkie inne opłaty (11,4%) przeznaczane były na placę załóg, szyprow, urzędników, na pokrycie kosztów związanych z awariami⁷⁶. Jednak powyższe ustalenia odnoszą się wyłącznie do handlu magnackiego.

Rząd wielkksiążęcy, a później królewski niejednokrotnie próbował znieść liczne myta – звыклє і незвыклє⁷⁷ – na terenie województwa wołyńskiego i ustanowić jedną taryfę mytną. Jednak takie zabiegi wywoływały sprzeciw ze strony szlachty, która skarżyła się na liczne szkody w swych majątnościach czynione przez przejeżdżających kupców i domagała się

⁷² RAPAD, f. 389, sygn. 37, k. 494–495v; APK, Astr., teka IX, sygn. 10, k. 1; ibidem, sygn. 11, k. 1.

⁷³ APK, Astr., teka XVIIa, sygn. 10, k. 1.

⁷⁴ VL, t. II, s. 62; t. III, s. 604; t. IV, s. 76.

⁷⁵ VL, t. II, s. 178–179; З. Ю. Кошыскіі, *Из истории торговых связей городов Белоруссии с городами Польши (конец XVI – первая половина XVII в.)*, Исторические записки, т. LXXII: 1962, s. 150.

⁷⁶ A. Mączak, *Pieniądz i społeczeństwo w Rzeczypospolitej XVI–XVII w.*, Roczniki Dziejów Społeczno-Gospodarczych, t. XXXVII: 1976, s. 69.

⁷⁷ CPAH, f. 25, sygn. 53, k. 322; ibidem, f. 21, Krzemieniecki grodzki sąd, sygn. 7, k. 1v; ibidem, sygn. 47, k. 11v–14, 50.

w zamian przywilejów dodatkowych na ustanowienie komór mytnych i pobieranie myta.

Osobnym punktem w prawie mytnym był handel z Gdańskiem – największym portem Polski i Rzeczypospolitej (od 1569 r.), ich bramą do Europy Zachodniej. Główne myto wodne kupcy wołyńscy płacili we Włocławku na Wiśle od statków i od każdego łasztu towaru⁷⁸. Podobnie pobierano myto lądowe od zboża i innych towarów szlachetnych transportowanych do Gdańska – „ОСОБЛИВЕ ОД ЗБОЖ И ИНШИХ ТОВАРОВ ШЛАХЕТНИХ [...] ДО ГДАНСЬКА НАДЧИХ”.

Stałym ogniwem w systemie mytnym Polski i Wielkiego Księstwa Litewskiego w ciągu badanego okresu była kontrola nad eksportem i tranzytem bydła. Właściciele często skarżyli się na znaczne straty spowodowane przez bydło pędzone szlakami wiodącymi przez ich majątności. Z tego względu czasem uzyskiwali zgodę na kompensowanie strat przez wprowadzenie myta. Należy zaznaczyć, że chociaż do roku 1565 zezwolenie na ustanowienie komory mytnej, czyli przykomorku, było prerogatywą królewską, a później sejmową, miejscowa szlachta wprowadzała samowolnie nowe, wygodne dla siebie opłaty mytne, co oczywiście nie mogło się odbić pozytywnie na rozwoju handlu.

Mimo istnienia w miarę spójnego systemu mytnego, w obu państwach – i w Koronie, i w Wielkim Księstwie Litewskim – utrzymywał się w stosunkach handlowych problem tzw. bezpieczeństwa publicznego. W przypadkach nadużyć władzy i szlachty kupcy zmuszeni byli czasem uciekać się do kontrabandy, która pozwalała im w pewnym stopniu kompensować liczne straty i otrzymać spodziewany dochód. Przeciwdziałał temu zjawisku specjalny system promyt – промит⁷⁹. System ten w praktyce polegał na konfiskacie towarów przewożonych z naruszeniem norm myta, szczególnie kiedy kupiec w drodze na jarmark po stawieniu się w komorze mytnej dokupował jeszcze pewną ilość towarów albo próbował w ogóle ominąć komorę⁸⁰. Połowa do trzech czwartych промита, czyli

⁷⁸ „Od dubasa, wiciny, komięgi po pultoru złotych monety, od lichtana, strucha, po zlotemu iednemu monety, a szyprowie ci, którzy na przekup zboże skupują, y spuszczają do Gdańska, od każdego łasztu po pięci groszy” – VL, t. II, s. 128 (1573 r.).

⁷⁹ „И естан бы которыи хотѣли мыта Наши старые и новыє, и коморты восковыє и соляныє проѣжчати, безъ цеховъ и безъ книгъ ихъ, съ товары, або зъ воскомъ и зъ солю, мыта або восковинного и соляничного не заплаатиши, они мають такыихъ въ промыти заирати” – Dokumenty i registry, s. 107, nr 78 (1523 r.).

⁸⁰ „мають вси купцы ездити на Господарски перевозы [...] а которыи къ

wyegzekwowanych kar nakładanych na przemytników, miała iść z reguły do skarbu królewskiego, a pozostałość otrzymywali mytnicy i właściciele, w których majątkach aresztowano towary danego kupca⁸¹. W celu efektywniejszego zwalczania przemytników królowie i wielcy książęta polecali administracji miejscowej, szczególnie wojewodom i starostom, by pomagali celnikom w chwytaniu kupców uchylających się od płacenia cła lub myt. W sumie jednak te poczynania powodowały kolejne utrudnienia działalności handlowej.

Volynia in the customs system of Grand Duchy of Lithuania and Polish Crown (16th – mid 17th ct.) (summary)

Article analyses role and place of Volynia in customs system of Grand Duchy of Lithuania and Polish Crown. Tolls and tariffs were characterized as main elements of customs system. Till the middle of 16th century division between tariffs and tolls had only formal character, while custom system formed at the turn of 16th and 17th century. Tariffs (land, water) were imposed on boarder crossing and on goods, while tolls were collected for using the facility (bridge, market). Separately were divided „trade charges” (fair, scales) and protolls (fines for braking the law on tolls collection). Jews had important role in customs system, while tolls as an easy way of improving an income was popular among gentry, which was introducing new toll collection on trade routes, forming the net of toll houses. Despensions of tolls and tariffs was also popular. Right to the tariff/toll free goods carriage were written in privileges (territorial or individual) by Kings or Grand Dukes. There were some attempts to control all the customs system, tariffs were unified, but the problem of “public security” existed through whole period mentioned.

НЕ ХОТЕЛИ ЕЗЪДИТИ ТАКОВЫХЪ ЕСЬМО У ПРОМЫСЛЕ ЗАКРИВАЛИИ” – *ibidem*, s. 91, nr 66 (1516 r.).

⁸¹ „половина промыты мають быти на Царя, а не старосты Нашиихъ, а на нихъ половина” – *ibidem*, s. 107, nr 78 (1523 r.).